

akkor elismerik a szülői ház támogató közreműködésének szükségességét is. Az elvárások között tartalmi szempontból az első helyek egyikén szerepel a néma és értő olvasás, a szóbeli kifejezőképesség megfelelő szintre fejlesztése (az írásbeliséggel szemben), valamint az egyszerű nyelvtani ismeretek elsajátítása. Az olvasás szeretetére nevelés a középmagyarban, a modern kor eszközeinek (számítógép, sms) igényes alkalmazása pedig a lista végén található.

Szűcs Tibor *A magyar szakos kiegészítő (levelező) tanárképzésről* (pp. 202–12) számol be. A program elméleti megalapozása nyelvészeti-társadalomtudományi vonatkozásban Szépe György professzor, az irodalmi programot illetően pedig Kulcsár-Szabó Ernő professzor nevéhez fűződik. A 90-es évek közepén megtervezett s – mint utóbb kiderült – a bolognai elvárásoknak is elébe menő képzési terv főiskolát végzettek számára készült azzal az alapfeltevéssel, hogy megújítsa a felsőoktatást, a tanárképzést, és mentes legyen az olykor elkerülhetetlennek látszó ismétlésektől. Az *extenzív teljesség helyett az intenzív elmélyedést* választja, és valódi újdonságokkal szolgál: a törzsképzés súlypontjai a generatív mondattan és a gyakorlati kérdések didaktizált feldolgozása. A társtudományok (szemiotika, közvetlen emberi kommunikáció, kulturális antropológia, szociálpszichológia) tekintetében képviselet építhet a főiskolai tanulmányokra, de a nyelvtudományi tantárgyak körében is tud újdonságokkal szolgálni. A program ismertetését az eredeti tanterv aktualizált változatának táblázatos leírása zárja.

A kötet újdonsága Laczkó Tibor recenziótanulmánya *Alberti Gábor – Medve Anna: Generatív grammatikai gyakorlókönyv I–II.* című, a kötetben többször hivatkozott munkájáról (pp. 213–44). Laczkó a személyes érintettség jogán is ír, hiszen az ismertetett könyv egyik fejezetének társszerzője, továbbá ő maga is tanítja – mind angolul, mind magyarul – azt az elméletet, amely modelljük alapjául szolgált. A mű egyetemi tankönyv,

amely a chomskyánus magyar mondattan oktatását alapozza meg az irányzat újabb változatának, a minimalista programnak a figyelembevételével. A könyv számára alapmű a *Strukturális magyar nyelvtan* (szerk. Kiefer Ferenc, 1992) mondattani kötete. A recenziótanulmány szerzője lényegi észrevételeiben kiemeli a munka erőseit, javaslatot tesz egyes kérdések továbbgondolására, s kritikai megjegyzéseivel zárja az írást. Összefoglalásként méltatja azt a hatalmas vállalkozást, amelynek eredményeképpen ez a hiánypótló munka létrejött. Reményei szerint a tankönyv érdeklődők széles táborát nyeri meg az igényes nyelvészeti vizsgáldásnak.

Szende Virág

Ciceu Anton – Csicsó Antal
Buchet – Bokréta (Moldvai magyar könyv)

Gonda Könyvkiadó: Eger, 2006. 408 p.

„...*Én istenem, hová leszünk?/
Gyermekeink, s mi elveszünk...*”

Hét év telt el azóta, hogy a moldvai Bákó megyében Klézsén és Pusztinában, majd a következő évtől még négy faluban (Trunk, Külsőrekecsin, Somoska, Diószén) először részesülhettek magyar nyelvoktatásban csángómagyar gyermekek. 2003-ban pedig – mint azt már az 1997/36-os törvény is deklarálta – a magyar nyelv az állami közoktatás keretén belül először jutott óraszámhoz, s azok a tanulók, akiknek szülője állhatatosan kérvényezte, heti három órában ismerkedhetnek a magyar nyelvvel. *Ismerkedhetnek*, mondjuk, mert gyakran már nem is a szülők, hanem a nagyszülők nyelvéről van szó. Moldvában – ahol a katolikusok lélekszáma 240 és 250 ezer közé tehető (1992-es adat) – a magyar nyelv csángómagyar dialektusait már csak 60–70 ezer ember beszéli (vagy érti) még valamilyen fokon. A hit és a nyelv valaha elválaszt-

hatatlan volt, ám nemcsak a mai gyerekek, de már a szülők, olykor a nagyszülők is román tanítási nyelvű iskolában tanulták a betűvetést – leszámítva azt a rövid néhány évet, amikor a múlt század ötvenes éveinek elején-közepén a csángók lakta nagyobb falvakban újra volt magyar oktatás (sőt, a bákói tanítóképzőben még magyar tagozat is működött).

Ma – reméljük – az unokák taposhatnak még ösvényt, hogy utódaiknak egykor könnyebb legyen, s legalább a kétnyelvűség állapota fennmaradjon. (A kétnyelvűség – mint azt a szakirodalom sokoldalúan bizonyítja – előnyösen befolyásolja a kognitív képességek fejlődését, a kognitív nyelvi kompetencia pedig a tanulók iskolai előmenetelét. Így nem csupán anyanyelvi téren, hanem *általában* is pozitív eredményekre juthatunk.) Most, sajnos, nemcsak egy beindult, hanem egy szinte már megállíthatatlan folyamatnak vagyunk tanúi: a magyar nyelvszigetek a kétnyelvűség fázisából mára a nyelvváltás, nyelvvesztés küszöbére jutottak, s az idősebb nemzedék kihalásával – félő – nem lesz, aki továbbadja a magyar nyelvet, kultúrát az ifjabb generációnak.

A nyelv (újra)tanításához tankönyv is szükségeltetik, mégpedig több szempontból is speciális tankönyv. Vélhetnénk, a csángó ifjúság magyar nyelvoktatásának ez lehet a legkevésbé problémás és legkönnyebben megoldható része: majd Magyarországról vagy az erdélyi magyar iskolákból kerül a célnak megfelelő tankönyv, ám ez több okból sem járható út. Az első alapvető gond az, hogy eltérő a nyelvhasználat, eltérő az erdélyi magyar és csángómagyar gyermekek kulturális háttere is, továbbá a csángók nyelvismeretének szintje falvanként (olykor családonként is) változó. Ahol még beszéljük, ott a magyar nyelvhasználat kizárólagos színtere a család és az informális kapcsolatok. A szókincsében sok román jövevényszót használó, rendkívül archaikus csángómagyar nyelvváltozat sem egységes, északi és déli nyelvjárásokra oszlik, az erdélyi magyar tankönyvek használata ezért sem lehet célravezető.

A *Bokréta* – szerzője meghatározása szerint – *családi olvasókönyv moldvai csángómagyar gyermekek és fiatalok részére, a moldvai magyar közösség részére*. A kilencvenes években Csicsó Antal tollából már született egy tankönyv (*Apró ábécé – Abecedar marunt*, Kolozsvár, 1995), amelyet írója a kisiskolás korosztály számára olyan célkitűzéssel hozott létre, hogy a gyermekek a magyar nyelven való olvasás és írás készségét elsajátíthassák, megismerkedjenek az alapvető nyelvtani és helyesírási szabályokkal, fejlődjék szókincsük. Ezt az *Apró ábécét* dolgozta át, fejlesztette és gondolta tovább a szerző, aki a lehető leghitelesebb szemszögből közelít a témához és érez rá a problémákra, lévén maga is klézsei születésű csángó, aki – egyéb tanulmányai után a magyar–történelem szakos tanári diplomát a szegedi főiskolán szerezvén – a csángó léttel közvetlen kapcsolatban élt.

A hat részre tagolódó művet viszonylag bő román nyelvű *bevezető* nyitja; itt a szerző az olvasókönyv felépítését, célját ismerteti, használatához ad útmutatót, tanácsokat, és röviden arról is szól (amit később, már magyarul, bővebben is kifejti), hogy kik is a csángók, hogyan s mikor kerülhettek Moldvába, és hogy ez a nyelvváltozat – mert másutt és másként fejlődött – eltér az erdélyi és a magyarországi magyartól. Ez a bevezető kalauz nemcsak módszertani, hanem lelki támogatást is nyújt, ösztökéli a kezdő nyelvtanulót, és – implicit módon – a tudatot is elülteti benne: nem egy sérült, értéktelen tájszólás az, amit beszél, hanem élvezetes örökség. Kosztolányit idézi: *„Minden nyelv a természet, az emberi lélek csodálatos műve. Az egészet egyképpen becsüljük. Nem hirdetjük, hogy a miénk a legszebb és a legkülönb... Édesanyánkról sem mondjuk, hogy ő a legszebb az asszonyok között... Csak azt mondjuk róla, hogy ő az egyetlen, hogy ő az édesanyánk, s ezért szeretjük”* (e sorok románul is olvashatók).

A húsz leckére oszló első rész elején a magyar ábécével ismerkednek a tanulók, majd az út a *közöstől, az egyezőtől az eltérőig* vezet. Bemutatja, mely betűk/hangok írása/ejtése

megegyező a két nyelvben: ezek nem fognak gondot okozni. Ezután leckénként sorra veszi azokat a betűket, melyek – bár mindkét ábécében szerepelnek – hangzó alakjukban eltérnek egymástól. Így például (egyebek mellett) különös figyelmet szentel a magyar *a* és *á*, *o* és *u*, az *ö* és *ü* ejtésének, majd az eltérő más-salhangzókat gyakoroltató olvasmányok jönnek (úgy, hogy az olvasmányok szókészlete főként a „terítően lévő” hangzókra épül). A magyar szöveg után – támaszként – ott van a román fordítás is. Az olvasmányok szüzséje két barát, egy székely és egy csángó fiú falusi élményei körül bonyolódik; ez a szituáció önkéntelenül is megfelelő alapot teremt arra, hogy az eltérő életmódból adódó eltérő szó-kincs és szóalakváltozatok természetesen kerüljenek a felszínre, de az is tudatosul a nyelvet tanulóban, hogy Moldván kívül más magyar nyelvvaltozattal találkozhat. Az olvasmányokat kis szöszedet követi, ahol ha szükséges, a román és csángó mellett a szó mai magyar irodalmi megfelelője is olvasható. Sokszínű, kreativitásra serkentő gyakorlatsor segíti az írás-olvasás elsajátítását, a szöveg megértését. Külön érdeme, értéke a könyvnek, hogy a *prózát* a fejezetekben követi a *költészet* is. Az első olvasmányok után még könnyebb mondókákat, kiszámolókat, gyermekverseket olvashatunk. (Itt jegyezném meg, itt-ott előfordul: a vers alól lemaradt a szerző neve, egy következő kiadás ezt bizonyonnyal korrigálni fogja.) E gyöngyszemek között szép számmal találunk magyar, erdélyi és csángó költők írta sorokat is, majd népdalok, balladák, imádságok, szentes énekek következnek. A ritmus, a rím megtámasztja az emlékezetet, könnyebbé teszi a tanulást. Az ismerős otthoni dallamok, balladák – amelyeket minden csángó dialektusból és szinte minden faluból válogatott a szerző – sikerélményt, a ráismerés örömét és az összetartozás érzését adják, és nem utolsó sorban oldhatják a tanóra merevségét, a tanulás okozta fáradtságot.

A második rész címe: *Nyelvtan és mai magyar nyelv*. Már megtanultatok írni, olvasni, elkezdhetek magyarul fogalmazni is; ez talán

kicsit nehezebb lesz. A hibáktól ne kedvetlenedjétek el, ha többet olvastok s forgatjátok a diákszótárt is, ti is többet értetek meg, titeket is többen fognak megérteni – szól a szerző (bizonyonnyal szükséges) biztatása. A kerettörténet is változik, a helyszín többnyire Magyarország: a szüzsé két baráti család mindennapi élete körül forog. Az olvasmányok szövege így nemcsak új szókincset hoz (család, rokonság, munka, játék, iskola, utazás stb.), hanem kulturális, országismereti anyagot is közöl – didaktikailag nem erőltetett módon. A leckék nyelvtani anyaga fajsúlyosabb, mint az előző részben, tanárnak és tanulónak talán itt lesz a legnehezebb feladata. Ha szükséges, kisebb haladási tempóval, sok gyakorlással, kiegészítő feladatok beiktatásával könnyebb lehet az elsajátítás, s ez természetesen függ a tanulók előzetes ismereteitől, motiváltságuktól, de olykor korosztályi kérdés is.

A harmadik rész az *Olvasmányok*. Míg az első két fejezet feldolgozásához tanári vezetés szükségeltetett, itt már jobban építhetünk az önálló munkára. Magyar, erdélyi, moldvai és gyimesi csángó (nép)mesék, északi és déli csángó balladák, versek, a Szeret, a Tázló és a Tatros mente falvainak népi imádságai, Mária-himnuszok egészítik ki a prózai szöveget, s adják azt a szöttek szépségű és gazdagságú nyelvi és kulturális anyagot, amelyben minden csángó falu megtalálhatja a magáét és ráismerhet szomszédjára is.

A negyedik rész a *Csángómagyar ismeretek*. Nem lenne teljes az olvasókönyv, ha ezt a kérdést nem tárgyalná. Világos összefoglalót ad a csángók eredetéről, történetükről, majd térképmelléletek és *csángó bibliográfia* segítik a tájékozódást. Koncentrikusan tágul a kör: a csángók történetét az összmagyarság történelmébe helyezve ad hungarológiai ismereteket is; a kitekintést *forrásokból* vett részletek hitelesítik, egészítik ki. A *Leckék szótára* és *A könyvben lévő szavak szótára* zárja ezt az alternatív tan-könyvet: mindkét rész magyar–román variációban, hisz a szójegyzékeknek itt dekódoló funkciója van.

A moldvai csángóknál – más magyar tankönyvük nem lévén – a *Bokréta* a maga sokszínűségével sokféle feladatot kell, hogy vállaljon és betöltsön. Olyan mű ez, amelynek A-tól Z-ig, a betűvetés megtanításától a magyarság- és honismeretig mindenről kell szólnia, és úgy, hogy tartalma ne legyűrendő tananyag legyen egy megvalósítandó tanterv keretében. Ez a kétnyelvű olvasókönyv alkalmas arra, hogy lehetőséget adjon tanár és diák kreatív együttműködésére, hisz – a szükségletek fényében – az olvasmányok tartalmát mindkét fél kiegészítheti, s mivel nincs osztályokhoz kötve, maga választhatja a tudásszintnek (és az engedélyezett óraszám) megfelelő tempót is. Nemcsak kisiskolásoknak, hanem felsősöknek és középiskolás korosztálynak való anyaggal is találkozhatunk benne, de jól forgatható felnőttoktatás keretében is. A könyv nem csupán a moldvai gyermekeknek hasznos segítség; az a tanár, hungarológia (vagy egyéb) szakos hallgató (vagy csak érdeklődő olvasó) is élvezettel lapozgathatja, aki itthon hozzájut. A Kárpátok keleti oldalán élő moldvai magyarság Trianon előtt is *határon túl*nak számított, ma kétszeresen is kisebbségben él. Ez az olvadó népcsoport nyelvében, kultúrájában ritka kincset őriz, és ennek a kincsnek a megtartásában és megmentésében joggal tarthat számot segítségre. Többek között talán úgy is, hogy támogatást kaphasson egy következő kiadás. A szép kiállítású, tartalmas *moldvai magyar könyvet* ugyanis jószándékú adakozók, művészek, pedagógusok, valamint jótékony és kulturális alapítványok, szervezetek segítségével sikerült megjelentetni s Moldvába eljuttatni. A nehézségek ellenére mégiscsak örömdetesen gyarapodó tanulói létszám már indokolna egy utánnomást, új kiadást. Akkor ez a tankönyv többet tudna segíteni abban, hogy – bármennyire szépen hangzó is – ne igazolódjanak be a moldvai kesegő ének sorai...

Sulyok Hedvig

Minya Károly
Új szavak I. Nyelvünk 1250 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal

Tinta Könyvkiadó:

Budapest, 2007. 180 p.

2007 tavaszán új szótárral bővült a Tinta Könyvkiadó „szótár családjá”. Az *ékezzóolás kiskönyvtára* sorozatban megjelent szótár 1250 szó segítségével kísérli meg bemutatni a magyar nyelv rendszerváltozás utáni lexikai változásait – pontosabban a nyelv bővülését.

A szerző a könyv előszavában az ilyen jellegű írásokban már megszokott igazságok mellett (például az új szavak keletkezésének okai, motivációi, az új szavak megjelenésének időbeli határa) röviden bemutatja a szótár szócikkeinek felépítését, továbbá fontos és pontos statisztikákat közöl a szavak szófaji eloszlásáról, a szavak létrejöttének módjáról, valamint az átadó nyelvekről – ezt a fajta adat-orientáltságot hiányolom más, a mai számítógépes technológiával készült szótárakból. Az előszóhoz három észrevételt fűznék. A szerző szerint „[új szavak alkotására vonatkozó] igény először a XVIII. század végén és a XIX. században, a nyelvújítás korában jelentkezett.” Ezt nem ártott volna pontosítani: ez az „első igény” a megtervezett, rendszerszerű szóalkotásra, s nem az egyedi ad hoc keletkezésre vonatkozik. Másik észrevételem ahhoz kapcsolódik, hogy „... 1250 új szó található ... [a szótárban], olyanok, amelyek az 1980-as évek vége óta kerültek be nyelvünkbe”. Egyes szavakat ellenőriztem az MTA Nyelvtudományi Intézetének történeti korpuszában. Ennek eredményeképpen találtam jóval az 1980-as évek előttről származó adatokat is (például *menekülttábor* – 1968, *henna* – 1835, *haiku* – 1937, *pizza* – 1976; *ajándékkosár* – *A magyar nyelv nagyszótára* 1936-ra teszi az első adatot). Mivel a szótár anyaga a szó keletkezésének motivációját és az átadó nyelvet érintően elég sokrétű, nem egyszerű olyan homogén szóanyagot bemutatni, amely valóban csak és kizárólag a